

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ (ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ)

*Галина Вишневська,
викладач кафедри української мови та славістики
Марія Голинська,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
освітньої програми «Середня освіта (Українська мова і література)»
Інна Марцінковська,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
освітньої програми «Середня освіта (Українська мова і література)»
Жанна Фармагей,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
освітньої програми «Середня освіта (Українська мова і література)»*

Постановка проблеми. Тема трансформації ідентичності в умовах сучасних реалій є особливо актуальною в освітньому контексті, зокрема під час проходження педагогічної практики. Виховання патріотизму на уроках словесності може стати важливим практичним інструментом для формування національної ідентичності учнів. Основна проблема полягає в тому, що поняття «національна ідентичність» у сучасних реаліях піддається значним змінам через глобалізаційні процеси, цифровізацію, а також соціально-політичні події, такі як військові конфлікти або суспільні трансформації. Важливо, що ці зміни відображаються в освіті, де педагоги, особливо вчителі-словесники, зіштовхуються з необхідністю виховання патріотичних почуттів у школярів, водночас уникаючи стереотипів і надмірного радикалізму.

Метою роботи є дослідження трансформації поняття ідентичності у сучасних умовах та визначення ролі педагогічної практики вчителів-словесників у вихованні патріотизму серед учнів.

На темі формування патріотизму наголошували багато дослідників, а саме: Іван Бех, Чорна Катерина «Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді», Андрій Дубяга «Формування української національної ідентичності: ціннісний аспект», Олена Леміжанська. «Національно патріотичне виховання в школі», Дмитро Сиротюк «Сучасний погляд на патріотичне виховання», Олексій Струкевич «Шляхи формування української ідентичності в новій українській школі» та ін. Більшість із них

наголошують на багатогранності поняття ідентичність, вказуючи, що воно об'єднує різні рівні: особистий, соціальний, національний, культурний. З точки зору сучасної філософії та соціології, «ідентичність – це не статичне явище, а процес, який постійно трансформується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Сучасні підходи до дослідження ідентичності зосереджуються на тому, як індивіди переживають і усвідомлюють своє «Я» в умовах соціокультурних змін. З трансформацією поняття ідентичності зростає роль освітніх інституцій у її формуванні» [2, с. 57]. Переконані, що саме школа є тією інституцією для розвитку та усвідомлення своєї національної та культурної приналежності. Надзвичайної актуальності це твердження набуло саме в Україні, де після політичних змін і військових конфліктів поняття патріотизму набуло нового звучання, що вимагає оновлених підходів до його викладання.

Формування національної ідентичності учня в процесі навчання є важливим елементом навчально-виховного процесу, особливо в умовах війни. Варто зазначити, що педагогічна практика у школах Тернополя, області та інших західних регіонів дозволила безпосередньо взяти участь в процесі навчання та виховання учнів за допомогою патріотичних засобів. На нашу думку, які значною мірою сприяють розвитку свідомості учнів у патріотичне виховання – це один з ключових аспектів формування гармонійної особистості в усіх здобувачів освіти, незалежно від віку. Вважаємо доцільним окреслити ті педагогічні методи та прийоми національному ключі, а також практичне використання даних методів на уроках, що були проведені під час педагогічної практики словесників факультету філології і журналістики у 2024-2025 навчальному році.

Патріотизм у традиційному розумінні часто сприймався як безумовна любов до батьківщини і готовність до самопожертви, але сучасні реалії спонукають нас до більш уважного ставлення та визначення. «Сьогодні патріотизм не обмежується лише символами та історичними подіями, а також включає громадянську активність, відповідальність за спільноту і повагу до демократичних цінностей. В освіті патріотизм має набувати практичного виміру через розвиток критичного мислення, толерантності та національної свідомості» [1]. Переконані, що «вчителі-словесники відіграють важливу роль у цьому процесі, використовуючи літературні твори, публіцистику та мову як засоби виховання патріотичних почуттів. Це дозволяє не тільки викладати факти, але й залучати учнів до обговорення складних етичних і соціальних питань» [3, с. 172].

Слід відзначити, що на основі проведеної педагогічної практики, тема трансформації ідентичності в умовах сучасних реалій та виховання патріотизму стала ключовою у роботі філологів-практикантів. Учні активно залучали до взаємодії за допомогою різних інтерактивних завдань, спрямованих на

поглиблення знань про мовні особливості та культурні цінності української мови.

Розглянемо більш детально уроки словесності, де основний акцент був зроблений на темі трансформації ідентичності в умовах сучасних реалій, зокрема вихованні патріотизму серед учнів. Кожен із застосованих методів був спрямований на розвиток мовних навичок учнів і формування їхньої національної свідомості.

Так, на уроці «Власні і запозичені слова», проведеному Софією Котис у школі №6 ім. Н. Яремчука міста Тернопіль довела свою ефективність гра «Мовний детектив». Учні досліджували, які слова є питома українськими, а які – запозиченими. Гра заохотила активну взаємодію між учнями, спонукаючи їх до дискусій та обговорень. Школярі навчалися критично оцінювати мовні явища, що сприяло формуванню глибшого розуміння рідної мови як основи української ідентичності.

Наступним етапом стало створення лінгвопостерів, що дозволило учням проявити креативність та глибше дослідити слова, які мають важливе значення в українській культурі. Під час роботи над постерами діти об'єднували знання з історії, культури та мови, що підкреслювало важливість національної спадщини. Цей метод також сприяв розвитку командної роботи, оскільки учні працювали в групах, обговорюючи та обираючи інформацію для своїх проєктів.

Вправа «Словникові ланцюжки» стала наступним важливим етапом. Вона дозволила учням проаналізувати, як запозичені слова увійшли в українську мову та чому вони можуть бути корисними для її розвитку. Учні створювали ланцюги слів, що з'єднували питоми українські терміни з їхніми запозиченими аналогами. Цей метод допоміг учням зрозуміти динамічний характер мови та важливість її еволюції, а також привернув увагу до багатства української лексики.

Використання ментальних карт дозволило швидко знаходити відповідники запозичених слів українською мовою. Цей метод виявився дуже ефективним для візуалізації інформації та покращення пам'яті учнів. Завдяки ментальним картам школярі змогли систематизувати знання про українську лексику, а також усвідомити, як запозичені слова взаємодіють з рідною мовою.

Василина Руда на уроці української мови «Незламні: від Козаків до сучасних Героїв» запропонувала учням різноманітні інтерактивні вправи, такі як «Захисники у філворді», де учні знаходили слова, що описують людей, які стоять на захисті України. Ця діяльність сприяла розвитку асоціативного мислення та допомагала учням формувати позитивні образи героїв сучасності, які захищають незалежність і цілісність України.

Розгадування кросвордів, присвячених козакам та сучасним захисникам, також стало частиною уроку. Цей метод активізував знання учнів про історію

України та її героїв, зміцнюючи їх патріотичні почуття. Використання таких інтерактивних завдань допомогло створити цікаве навчальне середовище, що заохочувало учнів до активної участі та обміну думками.

Гра «Козацький виклик: Так чи Ні?» дозволила учням перевірити свої знання про українську історію та культуру в ігровій формі. Цей метод створив атмосферу змагання, що спонукало дітей до активної участі та обговорення. Вправа «Козацькі обереги» (ребуси) була спрямована на вивчення традицій та символів українського козацтва, що також сприяло вихованню патріотичних почуттів.

Важливим елементом виховання стало написання листів вдячності. Це завдання дозволило учням висловити свою шану захисникам України та вшанувати пам'ять про тих, хто віддав своє життя за незалежність. Вона допомогла формувати у дітей почуття вдячності, поваги та відповідальності за свою країну. Важливими були заняття з творчими проектами, такими як «Жовто-блакитна мозаїка» та вікторина. Ці заходи підкреслили значення національної символіки та культури. Учасники з ентузіазмом брали участь у підготовці проектів, виявляючи свою креативність і патріотизм.

Урок «Могутність українського словосполучення», який провела Аліна Кузьма був сповнений вправами. «Мовний будівельник» (діти створювали словосполучення, використовуючи слова, що відображають наші національні символи та цінності: рідна земля, вільна нація, незламний дух). «Словосполучення свободи» (працювали в групах, створюючи словосполучення, що передають ідеї боротьби за незалежність і гідність). Колективна гра «Збудуємо майбутнє» (формували словосполучення, які б відображали бачення України майбутнього: «мирна держава», «сильна економіка», «вільна культура»). Результати застосування таких вправ виявилися позитивними: учні стали більш залученими в навчальний процес, проявляли більший інтерес до національної історії та культури, активніше брали участь в обговореннях.

Під час проходження педагогічної практики у **школі №9 м. Львова Христина Козловська** прагнула не лише дотримуватися програми, а й активно впроваджувати патріотичне виховання учнів на кожному уроці та виховній годині. Основний акцент робився на вихованні любові до української мови, культури та історії, а також формуванні поваги до своєї країни та її героїв». Під час квесту до Всесвітнього дня мови у 5 класі учням було запропоновано інтерактивну гру, під час якої учні виконували завдання, пов'язані з українською мовою, літературою та культурою.

Також Христина провела створення альтернативної історії України (учні 5-х класів з великим ентузіазмом пропонували найрізноманітніші версії розвитку подій, фантазували про те, якою б була Україна сьогодні, якби історія склалася

інакше. Це дозволило їм не лише поглибити свої знання, а й розвинути уяву та критичне мислення).

Розробка туристичного маршруту «Стежками героїв» (учні 8-х класів із задоволенням досліджували свій регіон та створювали туристичні маршрути, присвячені видатним українцям. Вони працювали з картами, історичними джерелами, інтернет-ресурсами. Це допомогло їм краще пізнати свою малу батьківщину та її історію).

Блог «Україна моїми очима» (учні 6-х класів активно вели блоги, в яких ділилися своїми враженнями про Україну. Вони фотографували мальовничі куточки природи, цікаві місця, писали про свої улюблені українські страви, традиції, свята. Це допомогло їм побачити красу своєї країни та розвинути медіаграмотність).

Гра «Що? Де? Коли?» на патріотичну тематику (учні 7-х класів з великим азартом брали участь, де демонстрували свої знання з історії, культури, географії України, логічно мислили та працювали в команді).

Створення мемів про Україну (учні 9-х класів проявили свою креативність та почуття гумору, створюючи меми на патріотичну тематику. Це допомогло їм в ігровій формі осмислити важливі події та явища в Україні).

Христина Чобот на уроці, який присвятила формуванню культури міжнаціональних відносин на уроках словесності, ознайомила учнів із причинами трагедії Бабиного Яру. Учні 1 школи-гімназії з'ясували вплив трагедії на повсякденне життя українців; удосконалили навички роботи в групах, вміння працювати з Інтернет-ресурсами. Практикантка зацентувала на збереженні формуванні культури міжнаціональних відносин у суспільстві та порушення питання важливості вшанування пам'яті загиблих для сучасних поколінь. Учні створювали Ангелів пам'яті безневинних людей, які пережили страшні страждання.

Практикантка заохочувала учнів до вивчення рідної мови та усвідомлення її краси та багатства, включаючи до них елементи українських народних традицій, пісень, прислів'їв.

Шану основоположнику української літературної мови віддали на уроці української мови, який провела **Жанна Фармагей, використавши тематичні ребуси та доміно**. Ці вправи також сприяли розвитку в них почуття гордості за свій народ та його митців, а також розуміння того, що патріотизм є важливою складовою громадянського суспільства.

Ангеліна Когут також присвятила урок творчості Кобзаря під назвою «Мобілізує та захищає: чому Тарас Шевченко є символом незламності України». Учні читали та декламували вірші поета, переглядали відеопрезентацію,

знайомились із життєвим та творчим шляхом великого українського поета, розвивали читацьку самостійність, пам'ять, розповідали вивчений твір.

Творчість письменника з Тернопільщини також було використано для наочності на уроці «Левко Крупа та його творчість» у 8 класі 1 школи-гімназії **Марійкою Берестецькою. Учні обговорювали біографію Левка Крупи, творчість якого сприяє глибокому розумінню поняття «патріотизм» та формує національну свідомість учнів.** Вірші письменника, які було проаналізовано разом зі школярами, розкривають особливості боротьби українського народу за свободу своєї держави та безмежну відданість Батьківщині. Варто зазначити, що під час літературного аналізу поезій особливу увагу було зосереджено на такі теми: національна ідея, жертовність, героїзм. Спільно було розроблено кросворд.

Перш за все, варто зазначити, що навчаючись, студенти філологи чітко засвоюють, що патріотичне виховання – це невід'ємний аспект формування індивіда, який свідомо розуміє свою приналежність до конкретної нації, її культури, традицій та історії. **Студентка Марічка Голинська вміло провела урок «Патріотичні пісні літературного походження».** Було застосовано методи роботи: слово вчителя, евристична бесіда, кросворд, інтерактивна гра «Встанови відповідність», виразне читання, прослуховування аудіозаписів, кросворд.

Визначимо, що під час педагогічної практики було приділено особливу увагу не тільки навчальній, але й виховній діяльності. Проведені заходи дозволили продемонструвати важливість національних цінностей та патріотизму. У цьому контексті, слід підкреслити, що практикантами було проведено виховний захід, присвячений Українській повстанській армії (М. Голинська). Метою було не тільки ознайомити кожного учня з історією повстанців, але й сформуванню в них свідоме розуміння ролі УПА в процесі боротьби за незалежність України. Під час проведення школярі дізналися багато цікавої інформації про героїчні подвиги повстанців, відданість воїнів національній ідеї та прагнення до свободи України. Було використано багато інтерактивних методів, які дозволили не лише слухати, але й брати безпосередню участь. Учні активно відповідали на запитання про УПА, взаємодіяли один з одним, дивилися відео про повстанців, слухали повстанські пісні, брали участь у дискусіях, переглядали тематичні презентації та обговорювали роль УПА в боротьбі за незалежність України.

Цікаві заходи, присвячені сучасним воєнним реаліям провели Катерина Чура («День українського козацтва»), Коваль Ангеліна («Тільки не пиши мені про війну»), Уляна Галабурда («Долаємо стрес»). Така форма активного залучення до вивчення історії допомагає не тільки отримати знання, але й відчувати особистий зв'язок із національним минулим, що є важливим аспектом

формування ідентичності. Було приділено особливу увагу формуванню почуття гордості за власний народ та порівняно історичні події з воєнним сьогоденням. Завдяки цьому заходу школярі краще зрозуміли, як український народ вів підпільну боротьбу та боровся за свою державність у важкі часи. Практикантки застосовували такі методи роботи: слово вчителя, «Мозковий штурм», робота з підручником, виразне читання, евристична бесіда, наочність, інтерактивна вправа «Мікрофон».

«Рідна мова як заклик до миру» стала темою виховних заходів присвячених Олі Лемчик (Язловецька загальноосвітня школа) та Наталії Войтович (Броди, 2 школа). Філологині-практикантки зосередили увагу на інтерактивних методах та вправах, створили сприятливе середовище для навчання та виховання, яке сприяло формуванню патріотичних цінностей, розуміння ідентичності та розвитку мовних навичок учнів. Залучаючи їх до активної взаємодії, педагог не лише навчив дітей мовних особливостей, але й допоміг їм усвідомити своє місце в сучасному світі та важливість збереження національних цінностей.

Роксолана Соляревич провела виховну годину на тему: «Національна символіка України». Мета: ознайомити з особливостями національної символіки, навчити самостійно розрізняти етнокоди; виховувати дбайливе ставлення до історії України, її національних традицій, символів; плекати патріотизм.

Виховні заходи до Дня Миру провели Діана Заставна та Віталія Регуш. Так, під час проведення уроків та виховних заходів було використано різноманітні методи, які були спрямовані на те, щоб залучити учнів та сприяти їхньому всебічному розвитку в процесі навчання. Основною метою використаних методів було не тільки передавання знань вчителя, але й розвиток почуття відповідальності за історію та культуру в школярів, а також підвищення рівня мотивації до активної участі в суспільному житті.

Констатуємо, що ефективними методами виявились дискусія та бесіда, які дозволили учням висловлювати власні погляди, аргументувати свою думку стосовно теми національної ідентичності, сучасних викликів для України тощо. Підходи сприяли розвитку в школярів критичного мислення, вміння аналізувати інформацію та на її основі формувати власну думку. Аналіз літературних текстів став ще одним важливим методом, що сприяв не лише розвитку критичного мислення, але й емоційної чутливості. Читання та обговорення патріотичних творів допомагало учням зрозуміти культурну спадщину своєї країни, занурювало їх у світ історичних та моральних цінностей, таких як самопожертва, боротьба за свободу та любов до Батьківщини. Крім цього, було використано мультимедійні презентації та групову роботу, що дозволило учням спільно працювати над завданням, аналізувати культурні та історичні події. Групова

робота розвивала вміння співпрацювати, об'єднувати зусилля для досягнення спільної мети, що також сприяло усвідомленню важливості колективної відповідальності за збереження культурної спадщини та національних цінностей.

Висновок. Підсумовуючи, можна зазначити, що патріотичне виховання є важливою складовою процесу формування ідентичності здобувачів освіти. Завдяки активним формам роботи, таким як виховні заходи, обговорення патріотичної літератури та дискусії, учні не лише отримують знання, але й розвивають почуття національної гордості та відповідальності перед майбутніми поколіннями. Педагогічна практика дозволила застосувати теоретичні знання на практиці, показавши, що патріотичне виховання є дієвим інструментом у формуванні свідомих громадян України.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/375/Програма%20українського%20патріотичного%20вихованняd.pdf> (дата звернення: 18.10.2024)
2. Іваненко Б. Я-ідентичність особистості: статичні й динамічні аспекти. *Вісник Львівського університету*. Серія: Психологічні науки. 2020. Випуск 7. С. 53–61.
3. Івченко Ю. Патріотизм як ціннісна основа національної ідентичності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2. С. 169–178.